

06.02.2009

Gudnejahtton sámi álbmot

Ávvudit sámi álbmotbeaivvi jagi 1917 dollojun vuosttaš davviriikkalaš sámi čoakkáma mielde. Čoakkán álggahii bistevaš politihkalaš ovttasbarggu rájiid rastá davviriikkaid sápmelaččaid gaskkas. Čoakkáma stuorimus fuollan lei sámiid eallinvejolašvuodaid seailun, daningo riikka rájit váttásnuhte árbevirolaš johtima bohccuiguin ja boazobarggu go válđoálbmot rivvii ain eanet háldosis sápmelaččaid eatnamiid. Áššit, mat ledje áigequovdilát jagi 1917, leat vel dálá áiggenai liikkš áigequovdilát ja dáin áššiin ságastallat Sámiid parlamentáralaš rádis, mii čohkke jagi 1917 Troanddima čoakkáma vuoiŋŋa mielde sápmelaččaid oktii ovddidit sámiid áššiid ja sajádaga oktasaš davviriikkalaš dásis.

Sámi álbmotbeaivi muitala min sápmelaččaid oktasaš historjjás ja álbmogis njealji sierra riikka oassin. Min álbmotbeaivi čájeha, ahte leat bastán sealluhit iežamet álbmoga oktilašvuoda ja kultuvrra vaikko orrut biedgguid sierra riikkaid ja sierra láhkasajádaga stivrema mielde. Sámi álbmotbeaivvi ávvudit dálá áigge juohke sámi ruovttuguovllu suohkanis ja muhtin muddui sámiid ruovttuguovllu olggobealdenai. Álbmotbeaivi lea jagi dehálaččamus beaivi, goas sámi álbmot lea válđoasis ieš.

Min sápmelaččaid politihkalaš ja čállojun iežamet historjá lea ain nuorra. Min kultuvrra leat govvidan válđokultuvrraid dutkit ja dutkanmátkkáláččat. Min dáláža huksejit sámi politihkkárat, oahpaheaddjit, nuorat, sámi dáiddarat, sámi ealahusaiguin bargit ja buohkat mii sápmelaččat. Sápmelaččat eai leat historjjás áigge lihtodaddan poltihkalaš stáhtan, muhto mii leat eallán iežamet searvvušvuogádaga mielde vuohččan almmá riikkarájiid haga ja maŋŋel sierra álbmotstáhtaid oassin.

Sápmelaččaid historjá muitala min álbmogis ráfi ráhkisteaddjin, dan vuogáiduvvanmáhtus ja eandalii das ahte leat nággárat eatge leat vuollánan. Lagašhistorjjás min sápmelaččaid leat viggan suddadit suomelazžan, dáččan, ruottelazžan ja ruoššan. Min kultuvrra vuoiŋŋalaš ja ávnnaslaš árbevierru leat viggan jávkadit ja min historjjá leat viggan botnjat – velnai. Geažos áigge leat šaddan gullan dušši lohpadusaid stáhtain min sajádagamet buorideami várás. Muhto mii sápmelaččat leat ceavzán dáin viggamušain fuolakeahtá – ja ceavzit dás duohkonai. Min eai deatte vulos dákkár viggamušaiŋguin, min eai meroštala válđokultuvrraid dehe stáhtaid bargamušat dehe barggakeahtá guodđimat, muhto mii meroštallat ieža iežamet báikki máilmmis.

Sámi kultuvrra váimmus lea min givrodagas ceavzit. Árktalaš dálkkádat lea garradan min miela gierdat váttisvuodaid ja dahkan min kultuvrras gievrra. Sámi kultuvrra geađgejuolgi gávdno gielas, árbevieruin, duojs, boazobarggus, guolástusas, meahcebevuddus ja čoaggimis. Min vuoiŋŋalaš kultuvrra vuodđu fas boahotá musihkas, dáidagis ja kulturhistorjjás. Buorre čujuhus min sápmelaččaid iežáhuvvannávccas lea Skábmagovat-festivála, mii earenoamáš buori vuogi mielde buktá ovdan sámi kultuvrra ja fállá odđa kultuvrralaš olggosbuktinvuogiid.

06.02.2009

Kultuvrrat gárganit ja árbevierut earáhuvvet, nu lea sámi kultuvrrasnai. Lea goit dehálaš, ahte guovddáš kultursárgosat seilot ja gárganit. Ledjen ieš hui movttet das, go sámi nuorat leat bealuštisgoahtán sámi gávtti viidát, Roavenjárgga miellačájáhus lei dás hui buorre ovdamearka. Mii sámi váhnemat fertet leat čeavlát das, ahte leat bastán sirdit nuoraide iežasárvvudovddu iežaset kultuvrras ja ahte sii hálidit bargat iežaset kultuvrra árbevieruid gáhttema beales.

Sámi searvvuš lea hápmahuvvan aktiivvalaš riikkavuložiid ja servviid ángiris barggu bakte ja man čuovvumuššan leat boahtán sámi parlameanta, sámediggi ja sámi institušuvnnat dego Sámi oahpahušguovddáža vuodđudeapmi. Aivve maŋimus beivviid oahpahušguovddáš lea maid ožžon našuvnnalaš dovddastusa, mas mii galgat leat hui čeavlát. Sámi servodat lea beassan guhkás sámi parlameantta vuodđudeami rájes. Sámi kulturguovddáža vuodđudeapmi deike Anárii lea hui stuora jovssus ja veahkeha sihkkarit gárgehit sámi ealáhusaid ja kulturbargiid vejolašvuodaid. Gárganeapmi ii oaččo goit bisánit dása, muhto odđa sámi institušuvnnat dárbbahuvvojit ja maiddá eará sadjái sámiid ruovttuguvlui. Ságastallanfáddán munnje lei biddjon jagi 2009 sápmelaš. Makkár lea jagi 2009 sápmelaš? Sápmelačča prototiippa eat sáhte gávdat, muhto oainnán sápmelaččaid šaddan ain gievrrabun servodatlaččat. Sápmelaččat lea ovddidišgoahtán vuoigatvuodaideaset ain ángireappot sierra servviid bakte ja maid ovttaskas olmmožin. Veahádatáittardeaddji, sámediggi ja riekteeiseválddit leat ožžon ain eanet oktavuohtaváldimiid sápmelaččain, geat leat muosáhan, ahte sin vuoigatvuodát leat rihkkojuvvon. Sápmelaččaid didolašvuolta iežaset vuoigatvuodain lea buorráhan, dego maid iežasárvvudovdu. Globála máilmmis iežas árbevieruid ja vuoigatvuodaid ferte doalahit ja doarrut sakka iežas kultuvrra beales. Sápmelaččat leat leamaš álohii riikkaidgaskasaš doaibmit – leat historjjá sierra muttuin gávppašan sierra kultuvrraid ovddasteddjiiguin, geain muhtimat leat leamaš hui guhkkin mis eret. Mis ii leat šat gávppašanovttasbargu, muhto ovttasbargu dáhpáhuvvá sosiála ja politihkalaš oktavuodaid olis.

Máilmmi álgoálbmogat čoahkkanit jahkásaččat ovddidit álgoálbmogiid áššiid globála dásis ja min nuorat dahket ovttasbarggu riikkaidgaskasaš dásis. Sápmelaččaid riikkaidgaskasašvuolta lea earáhuvvan áiggiid mielde. Riikkaidgaskasašvuolta lea lasihan máilmmi álgoálbmogiid oktiigullelašvuoda ja muosáhit oktiigullelašdovddu eará álgoálbmogiiguin ja hálu veahkehit daid. Vaikko máilmmi álgoálbmogat spiehkkašat kultuvrra, giela ja birra dáfus nuppiineaset, de midjiide lea oktasaš iežamet vuoigatvuodaid ovddideapmi ja iežamet kultuvrra sirdin boahtte buolvvaide birastahtti deaddagiin fuolakeahhtá.

Lean ieš boazosápmelaš bearrašis bajás šaddan ja maŋnel ožžon dutki skuvlejumi. 1950-lohku, áigi ovdal mu riegádeami, lea leamaš doajáhatáigi, daningo dalle sirdáse goahteorrumis dálloorrumii servodatlaš bákku geažil. Maŋnelaš hupme boazobarggu mekaniseremis ja juobe mohtorgielkárevolušuvnnas. Váldokultuvrraid dutkit leat gávnahan dáid áššiid dihte ahte min kultuvra lea nuppástuvvan, juobe assimileren. In headisge šiitte dan, ahte iigo goahteorrumis luohpan dehe mohtoriid atnui váldin livčče buktán nuppástusaid sámi boazodoallokultuvrii, muhto min kultuvrra ii sáhte meroštallat mohtorgielkká anu

06.02.2009

dehe orrunbáikki vuodul. Min kultuvrra váimmus ii sáhte leat nu asehaš dego váldokultuvrraid dutkit navdet ahte omd. mohtorgielká livččii dagahan revolušuvnna sámi kultuvrras.

Suomelaš servodat lea hápmahuvvan bistevas stuorruma ja gárganeami vuodu mielde dego oba industrialiserejun máilbmi. Álgoálbmogiid lea váttis heivehit dán forbmii – álgoálbmogat leat adnojuvvon dávjá bázahassan ja tehnikkalaččat bázahallan álbmogin. Servodat lea gáibidan álgoálbmogiin dego Suoma sápmelaččain vuogáiduvvama suomelaš servodatortnegii. Ođđa tehnikkalaš innovašuvnnaid atnuiváldin, dego máinnašuvvon mohtorgielkká átnuiváldin, lea leamaš oarjemáilmmi geahččanguovllus vuđolaš ođasnuhttin – ja lunddolaččat nuppástusa dagaheaddji lea leamaš ođđaáigásaš, modearna máilbmi sin geahččanguovllus. Dát govve dihto ládje oainnu, ahte modearna máilmmi lea buoret go earát. Dilli ii leat goit ná ovttagardán. Sápmelaččat eai leat goassige leamaš rievdameahhtun álbmot, muhto mii leat váldán atnui ođastusaid, mat álkidahttet min eallima – aivve dego suomelaččat, norgalaččat ja ruottelaččatnai. Min kultuvrra ja dan rievdamat eai meroštala dálut, mohtorgielkkát dehe suomelaš váikkuhusat muhto dat, mot mii leat seailuhan ja ovddidan kultuvrramet – fuolakeahhtá buot nuppástuhttinvigamušain.

Suoma sámi kultuvra meroštallojuvvo anáraš-, nuortalaš- ja davvisámi kultuvrraid mielde. Geográfalaš sajádat lea oasistis buktán sierralágánvuodaid sámi kultuvrraid báikkálaškultuvrraide, mii vuhtto sierra ealáhussan ja gielalaš sierralágánvuotán. Buot golbma sámi kultuvrra gávdnojit Anára gielddas. Suomas hubmojun sámegeat leat uhkkivuloš gielat. Anáraš- ja nuortalašsámegeat leaba hui uhkkivuloš gielat. Lea lihku, ahte mañimus jagiid leat bastán álggahit ealáskahttindoaimmaid. Earenoamážit aktiivvalaš váhnemiid ja servviid doaimma geažil anáraš- ja nuortalašsámegeat ealáskahttojuvvoba giellabeassedoaimma bakte. Váhnemiin gáibida olu roahkkatvuoda ja hálu gádjut iežas kultuvrra giela vaikko ieš livččiinai giela juo massán. Kultuvrra dásis giellabeassedoaimma lea buhtemeahhtun. Ovttaskas olbmo dásis giellabeassedoaimmas lea stuora mearkkašupmi gielalaš ja kultuvrralaš sirdin dego maid maná sámi identitehta nannejeaddjin.

Sámegeat lea earenoamáš giella, mii govvida min historjjá, ealáhussaid, vieruid, birra ja kultuvrra. Min giella doallá sisttis earenoamáš dieđu, man mielde leat ceavzán midjiide árvitmeahhtun diliin ja leat vuogáiduvvan birra nuppástusaide. Giella govve min iežamet seamma ládje go min kultuvrra. Giella gárgana kultuvrra mielde, ođđa sámit váldojuvvojit giela oassin dehe sámit sáhttet maid báhcit eret anus. Giella lea dehálaš identitehta oassi ja veahkeha min meroštallat iežamet báikki máilmmis. Eatnigiella lea divraseamos árbevierru, man mii sáhttit addit iežamet manáide. Dásseválddi presideantta Tarja Halonen logai riikkabeivviid rahpansárvnastis, ahte giella lea miela ruoktu. Dán dajaldahkii lea álki guorrasit. Sámiid álbmotbeaivi ii leat dušše min álbmotbeaivámet muhto maiddái suomelaččaid. Álbmotbeaivi muitala das, mot min álbmogat leat eallán bálddalagaid ja mot sápmelaččat lea riggudan suomelaš kultuvrra. Suomelaš skuvlaortnet galgaliid váldit buorebut vuhtii ahte orrut bálddalagaid oba riikka

06.02.2009

dásis. Livččii sávahahtti, ahte sámi álbmotbeaivve oahppolágádusain miehtá Suoma livččii jeavddalaš prográmma vai lassánivččii diehtu dán guovtti álbmoga historjjás ja sámi kultuvrras suomelaš servodaga oassin. Beaivi muitala maid Suoma stáhta ovddasvástádusas sápmelaččaid ektui. Suoma stáhta ovddasvástádussan lea sámi álbmoga buresbirgejupmi, kultuvrra, giela ja ealáhusaid seailun ja gárganeapmi modearna suomelaš servodagas. Ovddasvástádus lea stuoris, daningo lea jearaldat oba álgoálbmotkultuvrra boahhteáiggis. Sámi álbmot vuordá Suoma stáhtas buoret doaimmaid ja duodaštusaid sámi álbmoga sajádaga buorideami várás Suomas.

Sápmelaččain badjel 60 proseantta orrot sámiid ruovttuguovllu olggobealde. Eallit dál doajáhatáiggiid sámi kultuvrra boahhteáiggi dáfus. Sápmelaččaid eretfárremis leat mánggat váikkuhusat. Lágat, mat suddjejit sápmelaččaid, gusket eanas dušše sámiid ruovttuguovllu, vaikko sápmelaččaid álgoálbmotsajádat guoská buot sápmelaččaid ja ii leat sorjavaš orrunbáikkis. Bissovaš eretmuotkun dárkkuha dan, ahte oktavuoha sámi birrasii unnu ja vuoigatvuohta iežas gillii ja kultuvrii ii olláhuva. Sámiid ruovttuguovllus eretmuotkun dárkkuha maid dan, ahte sámeviel bálvalusat hedjonit. Suomas orrot eatnat sámi mánát, geaid oktavuoha sámiid ruovttuguvlui lea unni. Dilli lea duodalaš go jurddaha oba sámi álbmoga boahhteáiggi. Lea čielggas, ahte sápmelaččaid vuoigatvuođat galget buoriduvvot olles riikkas. Supmii lea juo šaddan sierra sámi kultuvrra vuollejoavku, gávpotsápmelaččat.

Dilli ii sáhte goit joatkahuvvat seammalágánin, muhto sámiid ruovttuguovllus ferte oažžut dakkár báikki, mii geasuha maid allaskuvlejun olbmuid. Sámi ruovttuguovllu suohkanat fertejit ipmirdit, ahte buorit sámeviel bálvalusat ja miehtemielalaš vuoigŋa sápmelašvuhtii lea vuohki geasuhit ruovttoluotta dáppe eretfárren olbmuid ja diedusge eastit sápmelaččaid eretfárrema. Ovddasvástádus lea earret stáhtas, suohkaniin, sámedikkis muhto maid sápmelaččain alddiineaset. Sámi álbmot lea ovdalnai ceavzán vuostegiedageavvamiin ovttasbargguin ja givrodagain ja dál dárbbahit seammalágán mearredidolašvuođa ja doaimmaid, vai sáhttit dorvvastit sámi álbmoga boahhteáiggi. Sámiid ruovttuguovllus leat olu vejolašvuođat sámi nuoraide. Geahččalit ráhkadit geažos áigge ođđa bargosajiid sámeviela ja sámi kultuvrra áššedovdiide. Boahhte jagiid sámi guovllu skuvlenfálaldatnai boahťa sihkkarit lassánait ja sávamis sáhttit geasuhit nuorra sápmelaččaid maid lulde deike oahpu gazzat.

Máhcan dál iežan sáhkavuoru loahpas fáddái sápmelaš 2009 jagi ja geahčan boahhteáigái. Jagi 2009 sápmelaš sáhtta geahččat govtolaš luhtolaččat ovddos ja oskut iežas giela ja kultuvrra seailut maid boahhteáigge. Jagi 2009 sápmelaš sáhtta oskut ođđa nuorra sápmelaš bulvii ja dan hállui ja návccaide ovddidit sápmelaččaid áššiid – sii soitet lihkostuvvat das buorebut go mu buolva. Globáliserejeaddji máilmmis olbmuid ruohttasat ja didolašvuohta iežas gielas, kultuvrras, soga historjjás ja vieruin lea ain deháleabbo. Interneahtta addá ođđa sápmelaš buolvvaide vuogi bargat iežas kultuvrra mielde virtúalalaččat gos dál ihkinassii orošežžetge. Interneahtta soaitá leat okta vuohki mot sáhttit dorvvastit sámeviela ja sámi kultuvrra oahpahusa. Jagi 2009 sápmelaččas lea nanu osku dasa, ahte máilbmi

06.02.2009

ja sápmelaččaid sajádat iežáhuvvá buorebun. Dát ii leat dušše optimisttalaš árvideapmi muhto realisttalaš višuvdna. Leathan mii vuordán iežamet vuoigatvuođaid dievaslaš olláhuvvama juo logiid jagiid.

Dušši lohpadusain fuolakeahttä jagi 2009 sápmelaš jáhkká ahte viimmat sápmelaččat ožžot dakkár vuoigatvuođaid ja sajádaga go álgoálbmot ánsaša. Mis lea maid jáhkku dasa, ahte sámegeala sajádat buorrána ja sámiid ruovttuguovllus šaddá nanu sápmelaččaid ja sámi kultuvrra guovddáš, gos árbevirolaš sámi ealáhusat ja odđa sámi ealáhusat ealáskahttet sámi guovllu ja fáallet dárbbatlaš eallámuša. Dáiguin sániiguin raban sámi álbmotbeaivve seminára ja sávan buohkaide oassálastiide buori álbmotbeaivvi!.